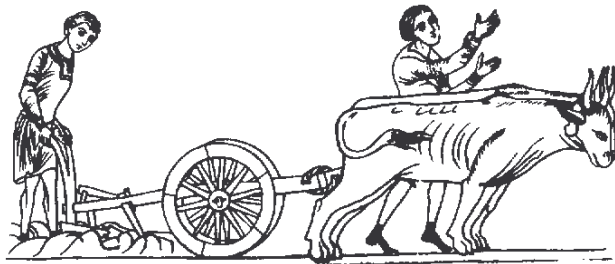

Počátky Krásného Údolí - ves Schickenplatz

Obec Krásné Údolí leží v jižní části okresu Karlovy Vary v Tepelské vrchovině na horním povodí říčky Střely. Její katastrální území se rozkládá v nadmořské výšce 625-739 m. V dávných dobách ranného středověku byl zdejší kraj součástí pohraničních hvozdu chránících západní hranici českého přemyslovského státu. Pro svou vyšší nadmořskou výšku, odlehlost a drsné podnebí nebylo toto území až do 2. pol. 12. stol. trvale osídleno. Území historického Toužimska, jehož součástí je i Krásné Údolí a které se geograficky kryje s nejhořejším povodím říčky Střely, pravděpodobně získal někdy kolem 3. čtvrtiny 12. stol. významný jihočeský velmož *Jiří z Milevska*, patrně jako výsluhu za své služby přemyslovskému panovnickému dvoru. Velmož *Jiří* toto území kolonizoval svými českými poddanými, jak to dokládají původní zeměpisná jména sídlišť (např. Odolenovice, Sedlo, Přílezy) či vrchů (např. Chloumek).

V kolonizaci Toužimska pokračovali i milevští premonstráti, jejichž kanonii (klášter) velmož *Jiří* založil mezi l. 1184-85 při svém milevském sídle. Prvním

Středověcí rolníci při orbě na dobové miniatuře

opatem této kanonie se stal vzdělaný želivský řeholník *Jarloch*, slavný autor Letopisů, latinsky psané kroniky zachycující dějiny Čech v l. 1167-98. Velmož *Jiří* záhy předal veškerý svůj majetek včetně Toužimska milevské kanonii. Správním střediskem toužimského klášterního majetku se stalo toužimské

proboštství, které patrně navázalo na starší dvorec. Proboštství bylo sídlem probošta, premonstrátského řeholníka, který vykonával funkci správce klášterního majetku. Premonstráti jsou řeholními kanovníky a proto na svých majetcích vykonávali nejen vrchnostenskou, ale i církevní správu. V Toužimi a Přílezech dali vybudovat fary s kostely sv. Jana Křtitele a sv. Bartoloměje. Přílezká fara měla ještě filiální (pobočnou) faru s kostelem P. Marie (později sv. Víta) v Útvině. Tato tři místa se v písemných pramenech objevují teprve k 17. září 1354, v zápise konfirmační knihy pražského arcibiskupství, která je nejstarším dochovaným věrohodným písemným pramenem k dějinám Toužimska (ostatní starší písemné prameny byly v minulosti zničeny, zejména za husitských válek). Snad již ve 12. stol. existovala jedna z větví zemské stezky spojující Prahu s Chebem přes Kynžvart, procházející zdejším územím a Útvinou, kde vznikla odbočka stezky přes Bečov a Locket. Díky tomu se Útvinina stala hlavním tržním a hospodářským střediskem panství, později vysazeným na město (Útvinina se připomíná jako celnice k r. 1214, ovšem na listině, která je falzem z pozdější doby).

V neklidných dobách vlády krále *Václava IV.*, v dubnu r. 1394, bylo toužimské proboštství s přílehlými dvory vyplněno okolní šlechtou z řad protikrálovské panské

Středověký rolník při setí na dobové miniatuře.

jednoty, *Borešem mladším z Rýzmburku (Oseku), Buškem a Bohuslavem ze Švamberku* a jejich leníky. Tato událost posloužila jako záminka pro svolání zemské hotovosti, která však byla pod velením nejvyššího purkrabího *Oty z Pergova* použita panskou jednotou k prvnímu zajetí krále *Václava IV.*

26. dubna 1420 vyplenili táborští husité milevský klášter. Jeho konvent v čele s opatem *Svatomírem* prchá před husity do bezpečí katolických západních Čech, na své opevněné toužimské proboštví. Po *Svatomírově* smrti byl do čela konventu zvolen *Petr*, farář v Útvině, který, aby získal peníze k vydržování početného konventu, musel zastavit část klášterního majetku okolní šlechtě. Po jeho smrti v r. 1427 se novým opatem stává toužimský probošt *Chval*. V téže době začíná

ve zdejší kraji působit schopný husitský hejtman *Jakoubek z Vřesovic*. Severočeští husité pod jeho vedením úspěšně odráželi vpády nepřátelských křížáků a postupně opanovali velkou část severních a severozápadních Čech. *Jakoubek* obsadil i toužimské proboštví a premonstráty z něho vypudil. Po tragické bitvě u Lipan v r. 1434 se přiklonil ke králi *Zikmundovi* a za to 27. listopadu 1437 získal toužimské klášterní zboží do dědičného držení (předtím bylo formálně zastaveno *Janu Libštejnskému z Kolovrat*) pro svého syna *Jana I. z Vřesovic* za 5.000 kop pražských gr.

Jan toužimské proboštví přebudoval na gotický hrad, též zvaný od těch dob *Janův hrad* či zámek. Ten se stal významným opěrným bodem kališnických *Vřesoviců* v neustálých šarvátkách s katolickými sousedy, pány z *Plavna* (ti tehdy drželi hrady v Bečově a Bochově). Za *Janova* stejnojmenného syna, *Jana II. z Vřesovic*, za vlády kališnického krále *Jiřího z Poděbrad* (1458-71), bylo při vpádu nepřátelských plavenských vojsk na Toužimsko vypleněno město Útviná, jehož obyvatelé si směli na základě královského privilegia z 8. července 1469 svou obec přenést k hradu *Toužimi* a založit tam stejnojmenné město. Do tohoto období patrně spadají i počátky *Krásného Údolí*.

Ze zakládací listiny města *Krásného Údolí* vyplývá, že mu předcházelo starší sídlo, totiž ves, která je ve výše uvedené listině uváděna pod jménem *Schickenplos*. Toto nepochybně německé jméno, správně psáno *Schickenplatz*, lze volně přeložit jako "vhodné" či "příhodné místo", čili *Příhodná*. Je to jediné německé jméno sídla na území *Toužimska* a proto se můžeme domnívat, že vzniklo německou kolonizací, snad již v rámci kolonizační vlny následující po velké morové epidemii v r. 1380, snad později, po husitských válkách kolonizační činností pánů z *Plavna*. *Plavenští* patrně získali během husitských válek část toužimského klášterního zboží do svého držení, snad jako zástavu od milevského opata *Petra* v l. 1423-27, snad mocí. Ve vsi byla kaple, která měla být v r. 1464 rozšířena a přestavěna na dnešní kostel, jak to uvádí *Sommer* ve své *Topografii*. Kostel je dnes zasvěcen sv. Vavřinci, ale nelze vyloučit původní mariánské zasvěcení, které by mohlo souviset s udělením výročního trhu na den Narození Panny Marie.

Založení města Krásného Údolí

Město Krásné Údolí vděčí za svůj vznik *Jindřichovi III.*, pánu z *Plavna* a na Bečově, hraběti z Hartenštejna a purkrabímu Svaté říše římské v Míšni. Důvody pro jeho vznik však nejsou již tak zcela jasné.

Město bylo založeno na hranici dvou tehdy nesmiřitelných světů, katolického a kališnického, charakterizujících soudobou realitu pohusitské české společnosti, tedy na hranici mezi bečovským panstvím katolických *Plavenských* a toužimským panstvím kališnických *Vřesoviců*. Dlouhodobé nepřátelství těchto dvou šlechtických rodů se významným způsobem zapsalo do dějin zdejšího kraje a vyvrcholilo v r. 1469 zánikem města Útviny, které bylo jako zástavní majetek *Vřesoviců* vyplněno *Plavenskými*. S nástupem *Vladislava Jagellonského* na český trůn došlo postupně k uklidnění situace, zejména po tzv. kutnohorském sněmu v r. 1485, kdy katolická strana uznala tzv. kompaktáta (tj. úmluvu mezi husitskými Čechy a basilejským koncilem z r. 1436 o povolení přijímání z kalicha na území českých zemí). Vzájemné nepřátelství obou stran v této době postupně přechází od násilných k nenásilným formám boje, k politickému a hospodářskému zápasu. A právě v tomto období vzniká Krásné Údolí. Město bylo *Jindřichem III. z Plavna* vysazeno těsně při hranici s panstvím *Vřesoviců*, v bezprostřední blízkosti znovu obnoveného města Útviny a především pak jejich významného hospodářského i vojenského střediska, města Toužimi. *Jindřich III. z Plavna* zřejmě sledoval vysazením Krásného Údolí oslabení hospodářského významu Toužimi a tím poškození hospodaření svého rivala, *Jana II. z Vřesovic*. Proto město obdrželo řadu hospodářských privilegií, výroční trh se konal ve stejnou dobu jako v Toužimi (na den narození P. Marie). Bezvýznamný nebyl ani prvek vojenský, neboť nové město se zřejmě mělo stát i významnou vojenskou protiváhou Toužimi, jak o tom svědčí udělení práva hradebního i povinnost účasti měšťanů při obraně panství. K zabezpečení svého záměru potřeboval *Jindřich III. z Plavna* spolehlivé a věrné poddané a tak město osadil německými katolíky, zřejmě z hornického Saska.

Celý podnik však velmi brzy ztrácí své opodstatnění, neboť někdy mezi léty 1488-90 získává *Jindřich III. z Plavna* celé toužimské panství do zástavní držby. Pozornost *Plavenských* se pak obrací k městu Toužimi, jež se záhy stává jejich hlavní venkovskou rezidencí a hospodářským centrem rozsáhlého plavenského panství. Tím původní záměr založení Krásného Údolí ztratil svůj význam a další rozvoj města se zastavil.

Již zmíněnou převážně německou kolonizaci města Krásného Údolí dokládá nejen jeho původní německé jméno, Stadt Schönthal, ale i původní složení jeho obyvatelstva, které lze rekonstruovat z nejstaršího dochovaného urbáře toužimského panství z r. 1553, úřední knihy do níž se zapisovaly feudální dávky (peněžní, naturální a robotní) jednotlivých poddaných i obcí. V tomto urbáři najdeme u krásnouđolských poplatníků téměř výhradně německá jména, zatímco v Toužimi, která byla v době svého založení v r. 1469 převážně česká, jich najdeme u 70 % obyvatel. Rozdíly lze vysledovat i v místní toponymii, v Krásném Údolí nacházíme zeměpisná jména výhradně německého původu.

Název města charakterizuje jeho polohu v krajině. Podle pověsti mu jej dal sám panovník, král *Vladislav Jagellonský*, který tu byl jednou na lovu. Když se družina dostala do blízkosti vsi Schickenplatzu, otevřel se před překvapeným panovníkem

nádherný výhled do krajiny. I zeptal se král *Jindřicha III. z Plavna*, co že je to za ves v tom krásném údolí. Místu, odkud se králi naskytl onen nádherný výhled, se odedávna říká "Na kameni" (něm. Am Stein) nebo "Královův kámen" (něm. Königstein) je tvořeno čedičovou skalkou a leží severozápadně nad obcí.

Zakládací listina města

Krásné Údolí se narodilo od Útviny či Toužimi může pochlubit originálem zakládací listiny města, již panovník, král *Vladislav II. Jagellonský* povoluje *Jindřichovi III. z Plavna* založení města a jeho obdaření potřebnými právy. Tato pergamenová listina, místy již značně vybledlá, je opatřena kulatou královskou pečeti z červeného vosku, částečně poškozenou a přivěšenou na bíločervených hedvábných nitích. Listina je součástí archivního fondu Archiv města Krásné Údolí, který je uložen ve Státním okresním archivu v Karlových Varech (její přepis uvádí A. Haas: *Privilegia nekrálovských měst českých v l. 1453-1500*, překlad pak I. díl obecní kroniky). V listině, která byla vydána na Pražském hradě 22. dubna 1488 stojí asi toto:

My Vladislav, z Boží milosti král český, markrabě moravský, vévoda lucemburský a slezský, markrabě lužický atd., vyznáváme a veřejně oznamujeme tímto listem každému, že když jsme viděli a milostivě vzali v úvahu takovou oddanost a stálé a věrné služby, které nám urozený náš milý věrný Jindřich, purkrabí míšeňský, hrabě z Hartenštejna a pán z Plavna po dlouhé časy nepřetržitě následující nám i Koruně české naprosto užitečně a neúnavně prokazoval, že my mu za takové služby a věrnost ráčíme být velkou milostí a podporou zavázáni, a proto a také náklonnost, kterou my k němu máme, k jeho věrnosti a povznesení jsme nakloněni, tedy jsme jmenovanému pánu z Plavna na jeho poctivou žádost tuto následující milost udělili, totiž že smí a může své dvě vsi Schiekenplos a Odolenovice nechat zbořit a na jejich příslušných pozemcích, kde se mu bude zdát nejvhodnější, vysadit město a tak, jak jen může být velké, postavit. To se má jmenovat Krásné Údolí a tak se psát, nazývat a tak být jmenováno. Povolujeme mu také po dobré a včasné úvaze námi i našimi milými rádci a milými věrnými a z královské moci i silou tohoto listu, aby mohl jmenované městečko opevnit branami, dokola zdmi, nárožními věžemi a věžemi, přítkopy a baštami. Městečko má být také obdařeno všemi svými městskými právy, jakými je obdařeno městečko Bochov od císařů a králů naší ctěné paměti. K tomu ustanovujeme, zamýšlíme a chceme, aby v okruhu jedné německé míle ke škodě tohoto městečka Krásného Údolí proti této naší milosti žádná vesnice nebo městečko nebylo povýšeno na město, takové založeno ani vystavěno. Aby také časem ve jmenovaném městě Krásném Údolí řemesla, obživa a podnikání mohla být provozována a prováděna, propůjčujeme a dáváme měšťanům a obyvatelům téhož města, kteří nyní jsou a v budoucnu budou, právo držet obvyklý týdenní trh po celý rok každou sobotu a mimo toho výroční trh na svátek Narození naší milostivé Panny se všemi svobodami, platy, rentami a všemi ostatními užitky k jeho a k obecnému prospěchu tak jako v okolních městech naší Koruny české mají a smějí držet za právo nebo obyčej a aby do jmenovaného města Krásného Údolí po všech cestách toho kraje svobodně a bezpečně mohli vozit, nosit a honit, ať už to je na výroční trh nebo na obyčejný týdenní, mimo dne výročního trhu ve Žluticích po cestách do Útviny, jak

se tudy odedávna chodilo a z Útviny do města Krásného Údolí a dále do Bečova, do Chebu nebo Lokte nebo Otročina a Kynžvartu a Chebu. Také jsme učinili tyto zvláštní milosti jmenovanému z Plavna a městu Krásnému Údolí, aby jeho obyvatelé, kteří tam jsou a v budoucnu budou tamtéž ve svém městě směli mít a ke svému většímu užítku využívat solnici, sladovny, pivovary, avšak to mají provádět a provozovat se souhlasem svého pána. Mohou také v městečku Krásném Údolí a v nejbližším okolí provozovat všechny obchody a jednání i vystavět mlýny a vše ostatní, co k městečku bezprostředně náleží, jakož i ostatní městečka v Koruně mohou. Pročež mají být tak omilostněni a obdařeni, přeci však beze škody ostatních obyvatel naší Koruny. Prikazujeme tedy vážně a důrazně všem nynějším našim a našeho království poddaným a obyvatelům i věrným milým, ať to jsou kdokoli, a chceme, ustanovujeme a ráčíme, aby jmenovaného z Plavna, jeho dědice a jmenované město Krásné Údolí při jejich výše popsaných milostech a ustanoveních od nás zcela a nerušeně při tom nechali, jim v nich pomáhali, šetřili, chránili a obhajovali a tak se zachovali, aby se vyhnuli naší nemilosti. Na potvrzení toho je tento list zpečetěn naší královskou přivěšenou pečetí. A ten je dán na našem zámku v Praze v úterý před svátkem svatého Jiří v roce po Krista pána našeho narození čtrnáctistém a osmaosmdesátém, našeho panování sedmnáctém.

Skrze pana Jana Sokolovského z Vrabče, nejvyššího kancléře pana krále.

Privilegia středověkého města Krásného Údolí a jeho znak

Jindřich III. z Plavna vymohl u krále Vladislava Jagellonského pro "své věrné" z Krásného Údolí řadu cenných privilegií. Krásnoúdolští měšťané získali stejná městská práva jako bochovští, tzn. právo na týdenní (v sobotu) a výroční trh (jarmark, na den Narození P. Marie), právo hradební (ohradit město hradbami, branami, věžemi a příkopy), právo svobodného stěhování, provozování řemesel a obchodu, právo mílové, právo zřídit si radnici, pivovar, sladovnu, solnici a řeznické lavice. Ku prospěchu místního trhu a k povznesení obchodu bylo kupcům příjízďejícím od Chebu přes Kynžvart a Otročin, nebo přes Loket a Bečov, a také od Útviny na trhy do Krásného Údolí uděleno právo volné cesty, ovšem s výjimkou dní, kdy se konaly trhy ve Žluticích.

Znak města Krásného Údolí

Dalším významným privilegiem každého středověkého města bylo také právo vlastního znaku a pečete. Toto privilegium se ovšem nedochovalo. Podobu městského znaku známe až z nejstarší dochované pečete z r. 1491. Znak města Krásného Údolí je tvořen červeným štítem na němž je obrněný rytíř, který sedí na stříbrném doprava cválajícím koni se zlatými postroji. Rytíř drží v levici uzdu, zleva je kryt zlatým štítkem na němž je černý svatoondřejský kříž. V pravici pak drží kosmo skloněnou korouhev zlaté barvy s černým svatoondřejským křížem. Na rytířově přilbě je jako klenot zobrazena zlatá kruhová deska (též

šestihranné prkno) s černým svatoondřejským křížem, lemovaná pěti zlatými pavími péry. Znak je typickým příkladem erbu poddanského města, který připomíná osobu zakladatele města. *Jindřich III. z Plavna* je zde připomenut nejen částí svého erbu (svatoondřejským křížem na zlatém poli), ale i figurou rytíře. Informace o barvách znaku jsou známy teprve z 2. pol. 19. stol. V minulosti často docházelo k různým nepřesnostem a chybám při popisech a kreslení znaku.

Znak měl největší význam pro své použití v městské pečetě, která sloužila k potvrzování pravosti městských písemností a nahrazovala tak dnešní razítka. Krásné Údolí užívalo celkem tři takové pečeti. Nejstarší z nich se užívala od vzniku města až do 17. stol. Měla průměr 35 mm. Na vnějším okraji má dvojitou linku, opis v gotické minuskule (písmo trojí velikosti psané do čtyřřádkové osnovy) v pásce nahoře zahnuté tvořil latinský text:

Sigillum:civium:in:schontal

(v překladu: "pečeť města Krásného Údolí"). V pečetním poli je znakové znamení, které nahoře sahá až k okraji. Tato pečeť je unikátní, neboť je to jediná česká městská jezdecká pečeť v pravém slova smyslu. Pečetidlo, kterým se tato pečeť zhotovovala bylo stříbrné a již od poč. 20. stol. je nezvěstné. Další pečetidlo, mosazné, se užívalo od počátku 18. stol. Jím zhotovovaná pečeť měla průměr 22 mm, vně byla ohraničena perlovcem, její opis v majuskule (písmo jedné velikosti psané do dvouřádkové osnovy) byl od pečetního pole s pečetním znaméním oddělen linkou. Opis tvořil text:

SIGIL.ZV.SCHONTHAL.~

(v překladu: "pečeť z Krásného Údolí"). Od 2. pol. 19. stol. se užívalo mosazné pečetidlo, kterým se zhotovovala pečeť o průměru 37 mm s perlovcem na vnějším okraji a páskou s majuskulním opisem:

BÜRGERMEISTERAMT SCHÖNTHAL

(v překladu: "starostenský úřad Krásného Údolí"). Ke zhotovování pečetí se užívalo přírodního černého, zeleného nebo červeného vosku. Červený vosk byl vyhrazen panovníkovi, šlechtě, církvi a privilegovaným městským obcím. Město Krásné Údolí mělo právo užívat na své pečetě zeleného vosku, písemně je toto doloženo až v urbáři toužimského panství z r. 1638.

Pečeť města Krásného Údolí užívaná od 15. stol.

Pečeť města Krásného Údolí užívaná od 18. stol.

Život středověkého města Krásného Údolí

Krásné Údolí bylo městem poddanským, z čehož vyplývaly pro jeho obyvatele jisté povinnosti vůči jejich feudální (tj. pozemkové) vrchnosti, které se prakticky

nijak nelišily od běžných povinností ostatních vesnických poddaných. Vůči vesnickým obyvatelům však měli jisté výhody pramenící z udělení městského práva a nejrůznějších výsad (privilegií), které jim umožňovaly jistou míru samosprávy a především pak svobodné provozování řemesel a obchodu. Stejně jako ostatní poddaní, museli i krásnoúdolští měšťané své feudální vrchnosti odvádět feudální rentu ze zakoupených pozemků, tj. peněžní, naturální i robotní dávky.

Tyto dávky stanovil *Jindřich III. z Plavna* již při založení města, a to zvláštní listinou z 13. května 1488, která se rovněž dochovala v originále a je součástí archivního fondu Archiv města Krásné Údolí (přepis německy psané listiny uvádí A. Haas: *Privilegia nekrálovských měst českých z let 1453-1500*; český překlad přináší I. část obecní kroniky):

My Jindřich, z Boží milosti sváté Říše římské purkrabí Míšeňský, hrabě z Hartenštejnu a pán na Plavně, vyznáváme před námi, našimi dědici a nástupci a známe činíme tímto naším otevřeným listem každému a všem těm, kteří ho uvidí nebo uslyší předčítati, když jsme poznali věrné, užitečné a ochotné služby našich milých věrných z Krásného Údolí, které našim předkům blahé paměti i nám vždy prokazovali a tím spíše v budoucnu mají a mohou prokazovati a také s ohledem na nás i obecný prospěch a užitek, tak jsme se z toho důvodu snažili usilovně vyžádati si poslušně, oddaně pilně a pokorně na nejjasnějším, nejvelkomožnějším knížeti a pánu, panu Vladislavovi, králi českém, markraběti moravském, vévodovi lucemburském a slezském a markraběti lužickém etc., našem nejmilostivějším pánu, jeho královské výsosti, milost, přízeň a vůli z našich dvou vsí Schieckenplos a Odolenovice vystavěti město, které má býti po věčné časy nazýváno a jmenováno jménem Krásné Údolí a jeho královská milost naši zcela řádnou prosbu přijala a obyvatelům Krásného Údolí udělila tímto a silou jeho královské milosti majestátního privilegia povolení zřizovati solnice, sladovny, pivovary a mlýny, jak z toho listu vyplývá. A to vše i všechny ostatní body a články, které královský list jasně a zřetelně vyjadřuje a vyhlašuje, ti z Krásného Údolí a všichni jejich nástupci po věčné časy tedy tak mají držeti a využívatí bez našeho, našich nástupců a kohokoli rušení, námitek a překážek v uplatňování milostí, učiněných jmenovaným z Krásného Údolí. A ty svobody a povolení z vůle našeho nejmilostivějšího pana krále v platnosti a účinnosti zůstávají. Jakmile bude povýšení na město uskutečněno, mají za to ti z Krásného Údolí, ale Odolenovice k nim nebudou připojeny, nám, našim dědicům a všem našim nástupcům platiti a dávatí po všechny časy šestnáct a půl kopy grošů zemské měny najednou na svátek sv. Jiří a šestnáct a půl kopy grošů zemské měny najednou na svátek sv. Havla a na velikonoce šedesát malých kuřat nebo mezi velikonoce a svátkem sv. Jana mladá kuřata a k tomu na svátek sv. Kiliána šedesát mladých kohoutů s velkými hřebeny, které dobře sedí na hlavách a k tomu na den sv. Martina jednostoadvacet husí a na den sv. Jana od každé krávy sýra, to jest kolik krav, tolik sýra, jako náležitý dědičný poplatek každoročně a letos obzvláště mají platiti a dodávati, kam my nebo naši dědici určíme, aby byl takový poplatek placen a dodáván. A k tomu, aby ti z Krásného Údolí mohli tím spíše město vystavěti, činíme jim takovouto zvláštní milost a osvobozujeme je od výše uvedeného poplatku s výjimkou mladých kohoutů zcela a po celé dva roky po sobě následující. Když ty dva roky projdou a uplynou, tedy svatojiřský plat v devadesátém roce a všechno to, co bylo výše naznačeno a v našem listu řečeno, má být odváděno a dáváno. Mají nám také a našim následujícím dědicům a nástupcům býti věrni, poslušní a ochotně, jakož i jiní v našich městech, městečcích a vesnicích sem jezdí a následují. A k tomu mají dodávati po všechna léta

a letos obzvláště, když kdykoli k tomu budou vyzváni, nám, našim dědicům a nástupcům dvanáct pluhů na úhor a dvanáct pluhů na druhý úhor s dvanácte pacholky nebo dvanácte robotníky, z čehož bychom měli užitek. Také jsme polovinu našeho dvora, poté farního dvora, vědomím dali k farnímu dvoru včetně všech příslušných polí a pozemků a tím prokázali naši přízeň a dobrou vůli. Přeci však, aby tento nebo budoucí farář pořádkem a po věčné časy se modlil za duše našich předků, našich rodičů, otce i matky i naší milé manželky a také za naši na všechny svátky a slavnosti a po všechny časy, kdy se shromáždí lidé. To všechno, jak výše naznačeno, má být dodáváno a dáváno od těch z Krásného Údolí nám, našim dědicům a všem našim nástupcům a nic nezanedbáváno. Vedle toho mají nám, našim dědicům a našim nástupcům být věrni, poslušni a oddáni a jakož jiní v našich městech, městečkách a vsích na cestě sem doprovázeti a jezdit s jinými našimi městy a městečky našemu hradu a městu pomáhati s opevnováním a střežením a také vinný povoz do Bamberka věrně a beze všeho nebezpečí vždy nakládati. Na potvrzení zpečetěno touto naší přívěsnou pečetí. Úterý o svatém křížovém týdnu léta Páně etc. LXXXVIII roku.

Z listiny tedy vyplývá, že celkový roční peněžní plat obce činil 1.980 grošů. Tato dávka byla rozložena do tehdy obvyklých dvou stejně vysokých splátek splatných na sv. Jiří (26. dubna) a sv. Havla (16. října). Pro ilustraci lze uvést, že odpovídala zhruba hodnotě 3 kg ryzího stříbra nebo v té době hodnotě stáda 17 koní nebo 60 krav. Naturální dávky pak zahrnovaly odvod 60 ks kuřat na jaře, od velikonoce do sv. Jana (od 9. dubna do 6. května), dále 60 ks mladých kohoutů na sv. Kiliána, 120 ks hus na sv. Martina (11. listopadu) a 1 ks sýru z každé krávy na sv. Jana. Robotní dávka byla stanovena ve výši celkem 24 dnů práce jednoho pluhu při orbě a dále povinnost potažních robot při cestách vrchnosti a při dovozu vína z Bamberku (severobavorské město ve středním Německu). Tyto povinnosti obce a jednotlivých měšťanů lze nalézt také v urbářích. Kromě toho byla také stanovena povinnost pracovní a vojenské pomoci při opevnování a obraně hradů a ostatních měst v majetku vrchnosti.

Krásnoúdolskou městskou obec, stejně jako i v jiných městech, mohli tvořit jen plnoprávní měšťané, tzv. osedlí. Osedlým měšťanem se rozuměl takový člověk, který byl v obci usedlý nejméně tři roky, byl v ní zakoupený (tj. vlastnil v ní dům) a řádně platil městské daně. Kromě osedlých obyvatel žili ve městě i jiní obyvatelé, např. čeledí, učni, tovaryši a pod. V Krásném Údolí však žili i někteří svobodní obyvatelé z řad nejnižší šlechty, kteří zde vlastnili některé usedlosti, např. se zde v 16. a 17. stol. připomínají urozený panoše *Hans Ernst Hazlovský z Házlova* (čp. 8), urozený pán z *Mangoldu* (čp. 26), urozený panoše z *Traušvic (von Trauschwitz* v čp. 62), urozený panoše *Nostic z Nostic zv. Kornet* (čp. 37 a 38).

Jedním ze základních městských práv bylo právo na vlastní samosprávu. Ta byla samozřejmě více či méně závislá na feudální vrchnosti, kterou ve městě zpočátku zastupoval městský rychtář. Rychtářský úřad však v průběhu 15. stol. přešel pod pravomoc městských obcí. Patrně jako i v jiných českých městech té doby, byla městská samospráva tvořena městskou radou v níž zasedalo 12 konšelů čili radních volených obcí z řad plnoprávných měšťanů a potvrzovaných (tzv. sázených) vrchností. V čele městské rady stál purkmistr čili starosta, který opatroval městskou truhlu v níž byly uchovávány městské finance, písemnosti (privilegia a městské knihy) a pečetidlo. Ve funkci purkmistra se konšelé pravidelně střídali, zpravidla po měsíci. Funkční období městské rady bylo zpravidla jednoleté a obvykle byla

vyměněna jen částečně (z důvodu zachování plynulosti městské správy). Městská rada měla ve středověku širokou působnost, pečovala o všechny obecní, policejní, finanční, řemeslnické, obchodní i soukromoprávní a trestní záležitosti měšťanů. Obvykle se scházela každý den. V Krásném Údolí se tyto schůzky odbyvaly v domě úřadujícího purkmistra, později v radní síni městské radnice. Z pozdějších záznamů (ze 17. stol.) víme, že obec spravovala dvanáctičlenná rada v jejímž čele se čtvrtletně střídali čtyři později i šest purkmistrů.

Již zmíněný městský rychtář pečoval o běžný chod života obce zejména v policejní a hospodářské oblasti (řešil běžné přestupky a pře, spravoval městskou šatlavu čili vězení, dohlížel na provoz obecního pivovaru, sladovny, solnice), byl podřízen městské radě a vykonával její nařízení. Vedl soudní jednání za přítomnosti městské rady a vrchnosti nebo vrchnostenského úředníka. Soud vynášela městská rada. V případech nejasností ve věci městského práva si městská rada vyžádala radu, tzv. poučení, u jiné městské obce od níž měla odvozena svá práva, v Krásném Údolí to bylo zřejmě v Bochově.

Město mělo také právo hrdelního soudu, tedy právo odsuzovat těžké zločince k trestu smrti. Existenci popraviště a hrdelního soudu dokládají nejen stará místní jména "Šibeniční pěšina" (něm. Galgensteigl) či pole zv. Soudný (něm. Gerichtssacker) jižně od obce při pěšině do Sedla, ale také záznamy v městských účtech z poč. 17. stol. s poplatky za kata z Jáchymova, jemuž se platilo 11-15 zl, či výdaje pro městského písaře či soudní sluhy. Jinou připomínkou středověkého soudnictví, instituce smířčího práva, by mohl být kamenný kříž na západním okraji obce zvaný "Švédský". K této památce se váže několik pověstí. Podle jedné tu měl být během třicetileté války zabit jistý šlechtic z *Buče (von Buscha)* se svými dvěma dcerami. Nejspíše by se mohlo jednat o jistého urozeného pána z *Mangoldu*, který zde byl skutečně usazen na svobodném statku (nyní usedlosti čp. 26). Při útěku tu byl se svou rodinou dostižen a v boji zabit. Zachránila se pouze jeho manželka, která se ukryla v blízkém lese, neboť po válce se v matrice objevuje již jen urozená paní z *Mangoldu*, která ale Krásné Údolí brzy opustila. Tohoto šlechtice připomíná i staré jméno usedlosti Buscha-Ontla (později Markleina). Jiná pověst hovoří o tom, že zde v době třicetileté války žil početný rod *Leinerů*. Jednou za války, když se chtěli členové sedmi rodin rodu ukrýt v lese před švédským vojskem, byli v místě kříže dostiženi a pobiti až na jednu rodinu, které se podařilo uprchnout do lesa. Tato

Středověcí tesaři při práci na dobové miniatuře

zachráněná rodina pak byla předky rodu Leinerů, který zde žil až do vysídlení po r. 1945. Kříž měl být postaven nad hroby zavražděných rodin. V 1. pol. 17. stol. zde skutečně žilo pět rodin *Leinerů*.

O jednání rady se vedly zápisy, které pořizoval tzv. protokolista čili městský písař. Ten kromě toho vykonával i úřad trhového písaře a byl vedle rychtáře nejvýznamnějším městským úředníkem. V Krásném Údolí zastávali tento úřad místní učitelé, jak to dokládá i nejstarší dochovaná městská kniha z r. 1612, kde se *Samuel Süß* připomíná jako školmistr, učitel, městský a trhový písař (...Ludimagister, Kantor, Stadt- und Marktschreiben...).

Městská škola zde byla snad již od založení města, nejpozději od 16. stol. Původní školní budova se v 17. stol. nacházela na místě dnešního čp. 7. Školu patrně spravoval farář, během 16. stol. snad obec.

Ve službách města byli i další obecní úředníci a sluhové. Především to byl soudní a obecní sluha - dráb či biřic, a také ponocný - noční strážce, který držel noční hlídky při nichž střežil město před lupiči a hlavně před největším nebezpečím všech středověkých měst, před požárem. Obec určitě měla i svého obecního pastýře, který se staral o společnou pastvu dobytka měšťanů.

Hlavním zaměstnáním krásnoudolských měšťanů bylo nejen provozování řemesel a obchodu, tak jako ve většině středověkých měst, ale i zemědělství a snad také hornictví. Bohatší měšťané si mohli na práci najímat nádeníky či čeled. Mnozí však museli své hospodářství i živnost obhospodařovat sami za pomoci celé rodiny. Řemeslníků zde asi nebylo mnoho, řemeslnické cechy patrně vznikly až v pozdější době, jejich funkci do té doby plnila městská rada. Hornickou tradici obyvatel dokládají stará místní jména "Na důlní jámě" (něm. Auf der Berggrube), "Štolová studánka" (něm. Stollenbrünnl) či "Stříbrník" (něm. Silbergrün), a také držení svátků hornické patronky sv. Barbory (4. prosince) či uctívání Prokopova kříže (při staré cestě na Bečov). Zda se v Krásném Údolí skutečně něco dolovalo nevíme. Možná, že tu byly nějaké doly, spíše asi lomy, na těžbu železné rudy - hematitu, která se zde v okolí nalézá. Možná se jednalo jen o neúspěšné pokusy o dolování. Stejně tak se však může jednat i o připomínku původního zaměstnání příchozích osadníků, mezi nimiž mohlo být mnoho horníků ze Saska, Vogtlandu či Francka.

Město již při svém vysazení získalo právo na opevnění, které mohou připomínat německá jména pozemků ležících na severní straně obce, "Na příkopu" (něm. Am Graben) a "Na kamenné zdi" (něm. Auf der Steinmauer). Po případných městských hradbách a městských branách se však nedochovaly žádné viditelné stopy a ani písemné zmínky. Je velmi pravděpodobné, že vzhledem k okolnostem vzniku obce a jejího následného vývoje nebylo opevnění města dokončeno, a to jednak z ekonomických, tak i technických důvodů (nevhodná poloha ve volné krajině, v údolí). Pokud zde přeci jen nějaké opevnění bylo, pak mělo spíše symbolický charakter v podobě prostého dřevěného plotu, možná doplněného o příkop s valem. Na místě bran byly patrně jen závory či vrata.

Urbanistický vývoj

Krásné Údolí se rozkládá na mírném svahu západního okraje Toužimské kotliny, v nadmořské výšce 640 až 655 m (kostel sv. Vavřince 650 m), v malém nevýrazném

údolí nyní bezejmenného přítoku Odolenovického potoka, který určuje jeho hlavní podélnou osu zhruba ve směru severovýchod - jihozápad. Velký vliv na utváření historického půdorysu měla také komunikační síť dálkových cest, ve středověku to byla jedna z větví stezky mezi Prahou a Chebem, od pol. 19. stol. pak silnice Plzeň - Loket.

Nejdůležitějším archivním pramenem pro poznání stavebně historického a urbanistického vývoje Krásného Údolí je nejstarší podrobná katastrální mapa Čech, tzv. mapa stabilního katastru, která zachycuje stav sídla v r. 1841 a měla by víceméně zachycovat jeho původní středověkou situaci.

Výklad urbanistického vývoje tohoto sídla není zcela jednoznačný. Především není jasné do jaké míry zástavba města navázala na prvotní sídelní útvar, ves Schickenplatz a také to, do jaké míry byla takto vzniklá zástavba stabilní. Asi nejčastěji se objevuje názor, že město bylo vybudováno na volné ploše, tzv. "na drnu" či "na zelené louce", podle předem daného plánu, v těsném sousedství původní vsi, přičemž její podstatná část ustoupila nové zástavbě, část však zůstala zachována, a to v jihozápadní části dnešního historického jádra, u kostela. Z půdorysu vyplývá, že se mohlo jednat o typ vsi s oválnou návší, tzv. okrouhlici, s kostelem uprostřed návsi.

Pravděpodobnější se však jeví možnost, že zástavba města vznikla přímo z prvotního sídelního útvaru, který by pak patřil k typu vsi s obdélnou návší (k tomuto typu, který je někdy považován za charakteristický pro německou kolonizaci, náleží např. Komárov). Tomu by odpovídala i poměrně nepravidelná parcelace a nevyvinutá a nepravidelná uliční síť. K objasnění urbanistického vývoje Krásného Údolí by mohla přispět především archeologie, která však zatím Toužimsku nevěnovala příliš pozornosti. Dosavadní nepatrné poznatky z posledních již archeologicky sledovaných zemních prací zatím nedovolují stanovit jednoznačný závěr. Na tomto místě je třeba znovu upozornit na význam odborného archeologického dohledu při jakékoliv zemní práci, která narušuje historickou sídelní lokalitu i na význam ohlašování případných archeologických nálezů (jsou jimi třeba i zbytky staveb) a jejich ochranu do doby odborné dokumentace (jak to ukládá platný stavební i památkový zákon).

Ústředním prostorem města se stalo obdélné náměstí - tržiště, snad původní návěs, jehož přibližně jihozápadně-severovýchodní osa respektovala vodoteč nyní bezejmenného potoka, dříve nazývaného Bystřina. Formálně ortogonální (pravoúhlý) půdorys charakterizuje nerozvinutá uliční síť, kterou tvořila zejména hlavní komunikační osa zpočátku představovaná zemskou stezkou přicházející od Útviny a od Chodova u Bečova, později, od pol. 19. stol. císařskou silnicí Plzeň - Loket (nyní státní silnice I. třídy č. 20 Plzeň - Karlovy Vary). Ulice, které byly pokračováním cest na Útvinu, Sedlo, Brť a Bečov ústily do jednotlivých koutů náměstí, a to více či méně rovnoběžně či kolmo na jeho podélnou osu. Uliční komunikace na Útvinu, Brť a nejdelší z nich na Sedlo měly nepravidelný esovitý průběh.

Nerozvinutá byla také zástavba sídla, která měla v převážné míře vesnický charakter. Na jednotlivých úzkých parcelách stály hospodářské usedlosti, které v přední části tvořily obytná stavení na něž navazovaly hospodářské objekty chlévů a stájí. Většinou úzké dvory uzavíraly stodoly za nimiž se rozkládaly zahrady na které pak navazovaly podélně uspořádané lány polí. Ještě v polovině 19. stol. měla většina obytných a hospodářských staveb dřevěnou (srubovou) nebo smíšenou (hrázděnou) konstrukci. Zděných staveb bylo poskrovnu (např. dnešní domy čp. 1 (radnice), 9

(fara), 10, 24, 26, 31, 68, 77 (škola) či 79). Změna nastala až v následujících letech, kdy byly spalné konstrukce nahrazeny nespalnými, zděnými z pálených cihel, které dodávala místní cihelna, která existovala již před r. 1841 na severozápadním okraji sídla (cca 75 m severně od domu čp. 115). Jako stavební materiál se uplatňoval i kámen. Z místních zdrojů to byla žula, která byla více či méně opracovávána a využívána na stavbu podezdívek, armování nároží i na zhotovování jednoduchých dveřních a okenních ostění.

Typický obytný dům historické zástavby Krásného Údolí se prakticky nelišil od běžného vesnického domu té doby. Obytnou část tvořila obdélná stavba hloubkové dispozice s volným pruhem parcely po straně, často se zvýšeným přízemím pod nímž se nacházel sklep, rozdělená na tři základní části - jizbovou, později světnicovou, síňovou a komorovou. Hlavní obytná prostora se nacházela v přední části domu otočené do náměstí či ulice. Původně byla tvořena vysokou dýmnou jizbou (obytnou místností s otevřeným topeništěm, kde dým odcházel dýmným okénkem či dýmníkem do podkrovní domu), později, od 16. stol. světnicí vytápěnou již pecí nebo kachlovými kamny obsluhovanými ze síně či černé kuchyně. Střední, vstupní část domu tvořila síň z níž byly přístupné všechny další prostory domu (jizba či světnice, komora, patro či půda a sklep). Součástí síně se později stala černá kuchyně, oddělený, zpravidla zděný prostor s otevřeným ohništěm pro přípravu pokrmů zaklenutý klenbou, která přecházela v dýmník a komín. Zadní část domu tvořila komora, která sloužila k uložení potřebných věcí, případně jako řemeslnická dílna. Domy byly zčásti podsklepené, sklepy byly polozapuštěné, zaklenuté kamennými valenými klenbami nebo plochostropé s trémovými stropy. Některé domy získaly po r. 1841 charakter městského domu šířkové dispozice, např. čp. 29 a 74.

Hlavní dominantou historického sídla byl jednolodní bezvěžový kostel sv. Vavřince, který se nacházel v jihozápadní části města, od severu k jihu jej obíhala Kostelní ulice pokračující jako cesta na Brť. Kolem kostela se rozprostíral hřbitov ohrazený kamennou zdí, z jihu k němu přiléhala budova školy. Okolo 2. pol. 18. stol. byl tento hřbitov zrušen. Nový byl založen jižně od kostela, na okraji sídla při cestě na Brť.

Další významnou stavbou města byla jeho radnice. Nynější stavba vznikla patrně v 17. stol., po požáru města v r. 1656.

O někdejší rozsahu zástavby města vypovídají některé archivní materiály z nichž lze usuzovat, že např. v r. 1553 zde mohlo být kolem 45 obytných domů, v r. 1656 pak nejméně 52 domů a v r. 1658 asi 55 domů.

Postupně vznikala a stabilizovala se toponymie sídla. Centrální část města byla nazývána prostě Tržištěm (něm. Marktplatz). Komunikace v trase cesty na Odolenovice se nazývala Kožená ulice (něm. Lohgasse) a přilehlá severovýchodní část sídla při cestě na Odolenovice se nazývala Dolním městečkem (něm. Untern Markt). Jihovýchodní komunikace ve směru na Sedlo se nazývala Ovocnou ulicí (něm. Obstengasse). Jihozápadní komunikace ve směru na Brť byla nazývána Kostelní ulicí (něm. Kirchengasse). Západní komunikace směrem na Bečov se jmenovala Bečovskou ulicí (Petschaugasse). Část zástavby na východním okraji sídla (dnes čp. 122, 118 a 121) se nazývala Telenec (Kälberhut). Potok protékající obcí byl nazýván Bystřina (něm. Wildbach) a rybníček z něhož vytékal na západním okraji obce se jmenoval Malesův (něm. Males Teich).

Krásné Údolí za vlády pánů z Plavna

Jindřich III. z Plavna, zakladatel města, byl na rozdíl od svého otce *Jindřicha II. z Plavna* více politikem než válečníkem. Jak v římskoněmecké říši, tak v Čechách zastával významné vysoké úřady. Byl říšským purkrabím v Míšni, v Království českém zastával úřad hejtmána německých lén a v l. 1494-1504 úřad zemského fojta v Dolní Lužici. Ke "svému" Krásnému Údolí se po získání zástavního vlastnictví nad toužimským panstvím obrátil zády, neboť dal přednost Toužimi. Jeho oblíbenou rezidencí byl pevný hrad Hartenštejn u Bochova, kde také v r. 1519 zemřel. Často zřejmě pobýval i na toužimském hradě, který možná pozděně goticky přestavoval.

Jindřichovým nástupcem se stal stejnojmenný syn, *Jindřich IV.* 7. února 1538 vyplatil milevské kanonii někdejší *Zikmundovu* zástavu a tak se stal dědičným vlastníkem toužimského panství. Také on byl obratným politikem. Stal se oblíbencem nového českého krále *Ferdinanda I. Habsburského*. Od r. 1542 až do své smrti v r. 1554 zastával úřad nejvyššího kancléře Království českého. Za tzv. šmalkaldské války (v l. 1546-47), když byly královské oddíly zablokovány stavovským vojskem u Bečova nad Teplou, pobýval král *Ferdinand I.* na toužimském zámku. *Jindřich IV.* byl i dobrým hospodářem a za jeho vlády doznalo celé toužimské panství velkého rozmachu. Velmi často a ochotně půjčoval značné částky peněz panovnickému dvoru. Když *Jindřich IV.* zemřel, nechal *Ferdinand I.* zabavit plavenský rodový archiv a doklady o nesplacených dlužích zničit.

Příznivé hospodářské poměry v 1. pol. 16. stol., zejména nebyvalý rozvoj dolování stříbra a cínu v horních městech Krušnohoří a Slavkovského (tehdy ještě Císařského) lesa, podnítily nejen rozvoj obchodu, ale i rozvoj zemědělské a řemeslnické výroby v širokém okolí. Z čilého místního i tranzitního obchodu těžilo samozřejmě i Krásné Údolí, které leželo na důležité zásobovací trase po níž proudilo zboží z nitra Čech i toužimského panství do prudce se rozvíjejících horních měst Slavkovska. 24. února 1536 *Jindřich IV. z Plavna* udělil Toužimským pivovárčnický monopol, který velmi citelně zasáhl do hospodaření Krásného Údolí i Útviny, jež od té doby mohly vařit pivo jen pro svou vlastní potřebu.

Někdy během 1. pol. 16. stol. přestoupili *Plavenští* na protestantskou víru a tak byla zdejší fara v l. 1520-1623 obsazena protestantským pastorem, s čímž nesouhlasilo katolické obyvatelstvo z okolních přifařených vsí.

Plavenští dali městu také znak, kdy k tomu došlo však není známo, nejspíše však brzy po založení města.

Krásné Údolí za vlády Lobkovických z Hasištejna

Po smrti bezdětného *Jindřicha V. z Plavna* v r. 1565 připadlo toužimské panství tzv. gerským dědicům z nichž *Jindřich Mikuláš Hasištejnský z Lobkovic* († 1582) ostatní vyplatil a sám se tohoto panství ujal s břemenem výminku *Jindřichovy* manželky *Doroty Kateřiny*, roz. markraběnky z *Brandenburg-Ansbachu* († 8.7.1604) na toužimském zámku, kde pak tato žila. Po smrti *Jindřicha Mikuláše* se panství ujali jeho tři synové, *Albrecht*, *Mikuláš* a *Kryštof*. V r. 1606 žil již jen *Kryštof*.

V r. 1578 byl ulit nový kostelní zvon. Od r. 1584 byla na faře vedena matrika, dodnes dochovaná.

Kryštof se účastnil protihabsburského povstání českých stavů a po tragické bitvě na Bílé hoře v r. 1618 jej postihla konfiskace majetku. Posléze byl sice omilostněn, ale protože nechtěl přestoupit na katolickou víru, musel odejít do Saska.

Krásné Údolí za vlády vévodů ze Saska-Lauenburska

V r. 1623 byl *Kryštof Hasištejnský z Lobkovic* donucen k emigraci a postoupení svého toužimského panství císařskému generálovi *Juliovi Jindřichovi*, vévodovi *sasko-lauenburskému* (plným titulem *ze Saska, Engernska a Westfálska*). Kupní smlouva byla uzavřena 23. srpna 1623 a vévoda za celé panství zaplatil relativně malou částku, 71.000 zl. *Julius Jindřich* (☉ 19.4.1586, ☿ 20.11.1665) byl druhorozeným synem (celkem měl 14 sourozenců, z toho 3 bratry) *sasko-lauenburského* vévody *Františka II.*, příslušníkem starší větve německého dolnosaského šlechtického rodu, který rovněž užíval titulu říšských knížat. Jako mladší z princů si musel hledat štěstí mimo domov. Třicetiletá válka mu poskytla skvělou příležitost, kterou také dokonale využil. Jako žoldněř vstoupil se svým soukromým kyrysnickým plukem do služeb slavného císařského vojevůdce *Albrechta z Valdštejna*. *Valdštejnovi* zůstal věrný téměř až do jeho nešťastného útěku z Plzně do Chebu. Po *Valdštejnově* zavraždění v r. 1634 přešel na stranu *Habsburků*, jimž pak věrně sloužil až do své smrti. Během třicetileté války dokázal z válečných kořistí, platů i výhodnými sňatky nashromáždit značný pozemkový i hmotný majetek, který mu umožnil usadit se v Čechách. Získání toužimského panství bylo prvním krokem k vytvoření rozsáhlého uzavřeného dominia, které bylo budováno podle *Valdštejnova* vzoru. Toto dominium bylo postupně vytvořeno z dalších 9 panství (*Ostrov, Brložec, Podbořany, Údrč, Kfely, Měděnec, Nový Hrad, Zákupy a Buštěhrad*). Vévoda začal ihned po získání Toužimi s obnovou vyhořelého zámku a přestavěl jej v reprezentativní sídlo svého dvora. Později však svou rezidenci přenesl do Ostrova, kde začal budovat velkolepý barokní zámek s nádherným parkem. Za pražskou rezidenci mu sloužil dnešní Toskánský palác.

Julius Jindřich dokázal během třicetileté války zajistit svým majetkům relativní bezpečnost, především díky svým diplomatickým i rodinným stykům na obou válčících stranách. Největší hrůzy plenění, vypalování a vraždění se jeho panstvím, tedy i Krásnému Údolí, vyhnuly. Velké škody způsobila ležení vojsk, v r. 1622 zimovala na toužimském panství kavalerie (jízda) císařského generála-komisaře *Pedra Antonia La Motty* a v prosinci 1641 pak císařská armáda. Na sklonku války, 17. června 1647, měl v Krásném Údolí ležení sám císař *Ferdinand III. Habsburského* při tažení na Cheb.

Vévoda nebyl mezi svými poddanými asi příliš oblíben. Jako katolík zahájil na toužimském panství rekatolizaci, která však proběhla poměrně hladce. Protestantský farář musel Krásné Údolí opustit a farnost pak spravoval premonstrátský klášter v Teplé. Pro nedostatek katolických duchovních nemohla být fara obsazena a proto byla v r. 1697 přifařena k útvinské faře.

Velmi utrpěla zejména města, kterým vévoda dlouhou dobu upíral jejich dávná privilegia, zejména hospodářská.

V berní rule - popisu Čech z r. 1654 - je Krásné Údolí uváděno jako městečko - Městys Schönthal. Tehdy zde žilo 40 osedlých obyvatel (v letech 1652-55 nepřibylí

žádní noví osedlí, neuvádí se ani žádné pusté či pohořelé domy) z nichž bylo 10 sedláků, 13 chalupníků a 17 zahradníků (tj. domkářů, bezzemků). Ti hospodařili na výměře 458 strychů polí, na zimu se osívalo 132 a na jaro 178 strychů. V obci nebyli usazení žádní Židé. Fara se neuvádí. Z berní ruly dále vyplývá, že zde bylo evidováno 52 potahů, 96 ks krav, 87 ks jalovic, 414 ks ovcí a 145 ks vepřů.

Rozvoji města neprospl ani velký požár z 1.2.1656, kdy vyhořelo celé město s 52 obytnými domy, všechny veřejné stavby, totiž Radnice, pivovar a sladovna, solnice a řeznické lavice, hospoda, škola a další.

Krásné Údolí za vlády markrabat z Baden-Badenu

Česká část sasko-lauenburského dominia byla po smrti vévody *Julia Františka* rozdělena mezi jeho dvě dcery. Tzv. ostrovskou část, kam patřilo i toužimské panství s Krásným Údolím, získala *Františka Sibyla Augusta* (☉ 21.1.1675, ☽ 10.7.1733), která byla provdána za *Ludvíka Viléma*, markraběte z *Baden-Badenu* (☉ 8.4.1655, ☽ 7.1.1707), císařského generála, který se proslavil zejména v bojích tzv. turecké války (1683-88), kde získal svou přezdívku *Turkenlouis* a *Turkensieger* (tj. *Ludvík Turek* a *Turkobijec*). Turci mu říkali *Rudý král*, podle jeho typické rudé kazajky. Návrat do rodného Bádenska znemožnila tzv. orleánská válka (o falcké dědictví v l. 1688-97) při níž Francouzi zpustošili celé Bádensko. Po skončení této války přesídlil markrabský dvůr z Čech do bádenského Rastattu. Další válka, tentokrát o španělské dědictví (1700-1714), jej však vyhnala zpět do bezpečí českých panství. Dvůr tehdy sídlil především v Ostrově. Za nedospělé syny, prince *Ludvíka Jiřího Simperta* (☉ 7.6.1702, ☽ 22.10.1761) a *Augusta Jiřího* (☉ 14.1.1706, ☽ 4.2.1771) spravovala panství sama *Františka Sibyla*. V r. 1714 se markrabský dvůr vrátil zpět do Bádenska. Zničené sídelní město Rastatt bylo znovu vystavěno i s honosnou rezidencí za účasti početných řemeslníků a umělců z českých panství. Princ *August Jiří* žil po sňatku s *Marií Viktorií*, vévodkyní z *Arenbergu, Archotu a Croy*, v r. 1737 na toužimském zámku. Pro jeho špatný stav jej však opustili již následujícího roku.

21. února 1713 vypukl v domě kováře *Hartla* požár, který zachvátil dalších 20 domů a 15 stodol, tehdy bylo ve městě 50 domů. Při dalším požáru 17. března 1736 vyhořelo 7 domů se stájemi a 9 stodol. Velké škody panství i městu způsobily průchody císařských i nepřátelských francouzských vojsk v r. 1742 a průchod pruského vojska v r. 1762. V r. 1774 byla znovuobsazena krásnoúdolská fara. V r. 1775 byl církevní správou a posečským šafářem *Steidlem* zakoupen pozemek jižně od kostela a na něm pak byla vybudována nová školní budova.

Markrabě *August Jiří* zemřel bez potomků. Jeho česká panství měla proto připadnout jako odúmrtí panovníkovi, ale na základě smlouvy s císařovnou *Marií Terezií* se jich mohla doživotně ujmout *Augustova* neteř *Alžběta Augusta* (☉ 28.3.1725, ☽ 7.1.1789). Ta toužimské panství v r. 1783 pronajala na 15 let svému bratranci knížeti *Janu Schwarzenberkovi*. Po jejich smrti v r. 1789 přešel pronájem na *Janova* syna *Josefa*. V r. 1799 převzala toužimské panství královská komora.

V 18. stol. zde působily tři řemeslnické cechy. Nejpočetnější byl cech tkalců. V r. 1781 vznikl Spolek řemesla krejčovského, ševcovského, kovářského, kolářského, tesařského a zednického městečka Krásného Údolí vedený starostou *Františkem Köppelem* a staršiny *Johannem Georgem Sicherem* a *Bernhardem Kluppem*

(*Chlupem*). Měl svou vlastní pečeť, mistrovskou a tovaryšskou knihu. Při umrtí člena cechu obcházel staršina s dřevěným krucifixem celou obec a zval sousedy k účasti na pohřbu.

Krásné Údolí v 19. a na počátku 20. století

Toužimské panství bylo dáno do dražby a v ní jej pak 11. září 1837 vydražil za částku 468.100 zl. vévoda *Alfréd K. A. Beaufort-Spontini*, původem belgický šlechtic, který v r. 1813 emigroval před *Napoleonem* do Čech, kde zakoupil bečovské panství a usadil se na něm. *Beaufort-Spontiniové* byli posledními feudálními vlastníky toužimského panství a vrchností Krásného Údolí. Většina majetku panství byla rozprodána nebo pronajata.

V r. 1845 byly robotní povinnosti nahrazeny peněžními dávkami a revoluční rok 1848 pak osvobodil všechny obyvatele z posledních poddanských svazků. Obyvatelé Krásného Údolí se tak stali svobodnými občany. Politická a správní reforma státu v r. 1849 přiřadila Krásné Údolí do soudního okresu Bečov nad Teplou a do politického okresu Karlovy Vary, od r. 1907 pak Teplá. Veškerá soudní pravomoc pak přešla z obce na okresní soud.

Politické a společenské změny v tehdejší společnosti umožnily rozvoj spolkové činnosti. Stranou tohoto dění nezůstalo ani Krásné Údolí. Již v červenci 1821 byl založen střelecký spolek při příležitosti biřmování v Toužimi za účasti arcibiskupa *Chlumčanského*. Později vznikly další spolky: hasičský (1877), hudební a mužský pěvecký s divadelní skupinou (1888), válečný (veteránů), zemědělský, lesních dělníků a spořitelní a úvěrová pokladní jednota. Divadelní skupina dosáhla poměrně vysoké úrovně, zejména v operetním žánru.

V r. 1805 postihl obec velký požár. Další pak ještě na počátku srpna 1866, za pobytu pruského vojska v obci, kdy vyhořela severní část náměstí. Ve 20. stol. patřily k největším požárům v květnu r. 1904 (čp. 3 až 7) a 1908 (čp. 44 až 47 a 89) a 10. srpna 1935 (čp. 56, 85, 86, 98 a 99).

Významná byla pro Krásné Údolí stavba císařské silnice Plzeň - Locket v r. 1845-48. V r. 1876 byla zednickým mistrem *Ludvíkem Löwim* vybudována nová školní budova, nynější ZŠ čp. 77. Na severovýchodním okraji obce stával ještě na počátku 20. stol. dřevěný větrný mlýn.

Stejně jako dříve, se i v této době většina obyvatel obce živila zemědělstvím a provozováním živností a řemesel. Kolem čtvrtiny 20. stol. zde byli 4 obchodníci, 2 kováři, 1 pilníkář, 3 obuvníci, 1 klempíř a obchodník se železem, 2 truhláři, 2 krejčí, 1 pekař, 1 tkadlec koberců, 2 povozníci, 1 autodopravce a řada tesařů, zedníků a přidavačů, kuchářů, dále 2 pohostinství s řeznictvími (a tanečními sály) a 4 hospody, "U Sprangla" v čp. 10, "Na poště" v čp. 69, "Radnice" v čp. 1/73 a "U Seidy" v čp. 70. Byl zde také lékař a porodní bába. Mnoho obyvatel obce se od 19. stol. živilo sezónním provozováním hudby, řada z nich působila jako dirigenti, koncertní mistři či sólisté v některé z početných dvorních, lázeňských, divadelních, operních i jiných hudebních kapel po celé Evropě. Přes zimu se většinou živilo tkalcovstvím.

Snad již od 17. stol. bylo město zásobováno vodou pomocí samospádného vodovodu, který pomocí dřevěných rour přiváděl vodu z praměnišť nad obcí na tržiště. V 19. stol. tu byly dvě vodní nádrže - kašna před radnicí a žlab v dolní části

tržiště u čp. 43. K veřejným zdrojům vody patřily ještě obecní studny (u domů čp. 9, 59, 53 a 114). Většina usedlostí byla navíc vybavena vlastní studnou. V r. 1912 byl nákladem 80.000 rakouských korun vybudován nový městský vodovod, který byl napájen z vodojemu při silnici na Bečov, který shromažďoval vodu z celkem 9 sběrných studní či pramenů.

V r. 1925 byl na náměstí postaven žulový pomník 28 obětem I. světové války z Krásného Údolí. V r. 1926 byla za přispění státu postavena silnice do Brť. Elektrifikace obce byla dokončena v r. 1931

Německé obyvatelstvo Krásného Údolí se po nástupu fašismu v Německu připojilo na stranu Henleinem vedené Sudetoněmecké strany (SDP). Po okupaci ČSR v r. 1938 bylo Krásné Údolí součástí tzv. Sudet, které byly připojeny k Říši.

Krásné údolí v poválečném období 1945-1948

II. světovou válku prožilo Krásné Údolí a jeho němečtí obyvatelé v relativním dostatku a klidu. Svou někdejší podporu fašistickému režimu hitlerovského Německa a představitelům nacionalistického sudetoněmeckého hnutí však krásnoúdolští němečtí obyvatelé draze zaplatili, nejen ztrátou 42 padlých na frontách II. světové války, ale posléze i ztrátou svého majetku a domova na základě výsledků jednání mezinárodní Postupimské konference a na ně navazujících tzv. Benešových dekretů.

Poslední měsíce a dny války byly poznamenány řadou událostí. 7. dubna prošel obcí tzv. pochod smrti, transport asi 1.500 vězňů z koncentračního tábora v Buchenwaldu do Dachau. Válečná utrpení ukončil 8. května příchod prvních jednotek americké armády, které postupovaly od západu a jihu, aby se pak stáhly na domluvenou demarkační linii, kterou zde tvořila státní silnice Plzeň - Karlovy Vary. Americká vojenská hlídka se později stáhla na jižní okraj obce, k silnici na Brť. Vojska sovětské Rudé armády přišla do obce až 21. května, sovětská hlídka pak sídlila v domě čp. 31 a také ve škole čp. 77. Prvním českým správcem obce se stal vládní komisař *Bláha*, od 15. září 1945 pak *Josef Polívka*.

Na výzvu československé vlády přicházejí první čeští dosídlenci, především z Pelhřimova a okolí - Křelovic, Jiříček, Dobré Vody, Benátek, Proseče, Libkové Vody, Obořiště, Vratišova. Prvních 9 rodin přišlo 30. října, dalších 14 pak 10. listopadu. V následujícím roce 1946 přicházejí další tři skupiny dosídlenců, 10. března 5 a 15. října 13 rodin, ze Slovenska se přistěhovaly 4 rodiny. V tomto roce byla zvolena nová správa obce, místní správní komise (MSK), v níž zasedli: *B. Vacek* (předseda), *J. Vlk* (místopředseda) *Jos. Skala* (jednatel) a členové, *J. Svoboda*, *V. Matějů*, *K. Deml*, *J. Shýbal*, *Jar. Hašek*, *Drahozal* a *J. Vytiska*. MSK měla ještě dvě podkomise, rolnickou (předseda *Jar. Hašek*, místopředseda *B. Vacek*, členové *V. Matějů* a *L. Soukup*), školskou (školní radu, předseda *Sirůček*, správce školy, členové *F. Jaroš*, *Deml* a *M. Vytisková*). Dále byla ustavena komise pro organizování odsunu německého obyvatelstva (předseda *B. Vacek*, členové *J. Hašek* a *Vacek*). Správou lesů byl pověřen hajný *Fr. Polívka*, obecním sluhou *Škarda*. Zajímavé jsou i údaje o platech funkcionářů a zaměstnanců obce, např. měsíční plat předsedy MSK činil 2.000 Kč, pomocné úřednice a referentů 500 Kč, hajného 600 Kč a 5 m³ dřeva, obecní sluha za jedno vyubnování 10 Kč.

Vysídlování německého obyvatelstva probíhalo od 15. března do 15. července

1946. Vysídlení byli s nejnepříjemnějším ošacením a prádlem do hmotnosti 50 kg soustředováni ve sběrném táboře v Teplé a odtud dále transportováni do jednotlivých částí Německa (v 10 transportech zemřely 4 osoby). Tato nepochybně nejrozporuplnější etapa v celých dosavadních dějinách obce velmi hluboko poznamenala celý její život a s jejími důsledky jsme se mnohdy nedokázali vyrovnat dodnes. Nejtragičtěji se projevila ztráta staletých kulturních tradic a pocitu sounáležitosti obyvatelstva s místem. O těchto důsledcích vypovídají i dobové zprávy, v nichž se připomíná tzv. zlatokopectví, drancování opuštěných německých majetků, krádeže, ničení. Vedle nejruznějších dobrodruhů a prospěchářů však přicházeli do celého pohraničí i lidé poctiví a pracovití, kteří zde chtěli začít nový a lepší život. Mezi oběmi stranami často docházelo ke střetům a sporům. Situace se postupně uklidňovala a ti, co zůstali věrní svému novému domovu začali psát jeho novou historii.

Další vývoj země i obce předznamenalo v r. 1946 ustavení místní organizace Komunistické strany Československa (KSČ) s 19 členy a následné volby do Národního shromáždění 26. května 1946 (ze 105 platných hlasů získala KSČ 92, Národně socialistická strana 5, Sociálně demokratická strana 3 a Československá strana lidová 5 hlasů). V r. 1947 probíhalo scelování pozemků a odhadování majetku jednotlivých usedlostí, které probíhalo ke značné nelibosti obyvatel. Každý dosídlenec, který dosud nevladl žádnou půdu pak získal dekret na přiděl státní půdy z Národního pozemkového fondu a majetek za stanovenou cenu rozloženou ve splátkách na 15 let. 19. dubna 1947 získala obec svůj dnešní český úřední název - Krásné Údolí.

Česká škola, dnešní základní škola, zahájila vyučování 12. března 1946 s 18 žáky v 1. až 5. ročníku. Prvním učitelem se stal *Václav Širůček*. Podle personálních podmínek se vyučovalo v jedné či dvou třídách. 10. března 1947 byla otevřena mateřská škola s 20 žáky pod vedením *Marie Cízové*. Obě školská zařízení se vždy aktivně podílela na kulturním životě obce.

22. dubna 1947 vzrušila celou obec havárie amerického vojenského dopravního letadla C-47 zv. Dakota. Letoun ztratil nad Německem orientaci a dostal se nad území Čech, kde jej pro nedostatek paliva posádka nad Karlovými Vary opustila. Stroj naštěstí dopadl na pole na jihovýchodním okraji obce.

Krásné Údolí v období socialismu 1948-1989

25. únor 1948 zahájil nové období v historii naší země, období tzv. budování socialismu. KSČ, která se nekrvavým únorovým převratem zmocnila moci v zemi, vytvořila v krátké době zcela nové společensko ekonomické podmínky, jež po více než čtyři desetiletí utvářely život Krásného Údolí a celého státu.

Správní reformou byl k 1. lednu 1949 zřízen okres Toužim, který nahradil dřívější okresy Teplá a Žlutice. Nový okres připadl pod nově ustavený Karlovarský kraj. Samosprávu a státní správu obce zajišťoval místní národní výbor (MNV). Samosprávným voleným orgánem bylo plénum MNV, jeho výkonným orgánem pak rada MNV v čele s předsedou MNV. Výkon státní správy zajišťoval tajemník MNV. 1. června 1960 byl v rámci nové správní reformy zřízen okres Karlovy Vary. Dosavadní okres Toužim zanikl. Současně byly slučovány i obce. S Krásným

Údolím byly sloučeny obce Odolenovice, Přílezy a Český Chloumek, které se staly osadami. V rámci postupující integrace obcí byla k 1. 1. 1981 dosavadní obec Krásné Údolí připojena k obci Útvina, která pak spravovala 8 částí (Český Chloumek, Chylice, Krásné Údolí, Odolenovice, Přílezy, Sedlo, Svinov a Útvina).

Kulturně společenský život obce byl poplatný době. V r. 1967 zde podle obecní kroniky působily místní organizace těchto tzv. společenských organizací (byly součástí tzv. Národní fronty): Československý svaz žen, Svaz československo-sovětského přátelství, Český svaz požární ochrany, Český svaz červeného kříže, Český myslivecký svaz, Sdružení rodičů a přátel školy, Dohlížecí výbor SD Jednota, Tělovýchovná jednota Slavia. Kulturně osvětové činnosti sloužily 3 promítací přístroje, diaprojektory, 1 televizor, a "...místní rozhlas, který má časté poruchy". Dále zde byla místní lidová knihovna. Ke kulturním tradicím té doby patřily tyto každoroční akce: výroční členská schůze JZD s taneční zábavou, masopust (s průvodem masek a karnevaelem), oslava Mezinárodního dne žen (8. března), oslavy osvobození s taneční veselící (9. května), oslava Mezinárodního dne dětí (1. června), tradiční vavřínecká pouť (10. srpna), posvícení a Silvestr s tanečními zábavami a nezbytná oslava Velké říjnové socialistické revoluce (VŘSR, 7. listopadu).

Obsazení země vojsky Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 proběhlo klidně. Sovětské tanky projížděly obcí od Odolenovic do Toužimi k televiznímu vysílači u Krašova. Nesouhlas s okupací vyjádřili představitelé obce i řadoví občané protesty.

Novým režimem zaváděná kolektivizace zemědělství zasáhla Krásné Údolí v r. 1956, kdy zde bylo 6. dubna jako jedno z posledních na toužimském okrese ustaveno jednotné zemědělské družstvo (JZD). Již dříve zde vzniklo strojní družstvo, které svým členům vypomáhalo zápůjčkami nedostatkových zemědělských strojů a náradí. Vznik JZD se ani zde neobešel bez agitačních a nátlakových akcí. Bouřlivé agitační schůze, záhadné požáry a celková atmosféra ve společnosti té doby nakonec zlomily odpor soukromých zemědělců. Do JZD tehdy vstoupilo asi 40 osob hospodařících na 23 usedlostech. Posléze jich většina opět vystoupila ze strachu před zháří nebo pro nespokojenost s tzv. hospodářsko technickými úpravami půdy. Zůstalo pouze šest hospodářů (*Kadlec* - předseda, *Soukup* - agronom, *Kubů* - účetní, *Blažek*, *Kadlec*, *Vytiska*). Zpočátku JZD obhospodařovalo 194 ha půdy, od května 1956 pak 219 ha. V r. 1957 byl zakoupen první traktor Zetor 25 pokřtěný jako "Pacifik". S pomocí státu se situace JZD postupně stabilizovala. Do družstva začali vstupovat další hospodáři, buduje se nový kravín, upravuje vepřín, konírna a váha. Rozšiřuje se strojový park. Dochází k postupné integraci s okolními JZD. V únoru 1960 došlo ke sloučení s JZD v Útvině. 12. srpna přistoupila JZD Přílezy a Český Chloumek. Vzniklo JZD Nový směr se sídlem v Krásném Údolí se 135 členy, které hospodařilo na výměře 1.183 ha a vlastnilo 580 ks hovězího (z toho 240 dojnic) dobytka a 305 prasat a 51 prasnic. V r. 1961 vybudovalo JZD kulturní dům a v r. 1966 dokončilo bytovou výstavbu pro své členy. V r. 1965 převzalo JZD záhumnkové díly svých členů (0,5 ha půdy). JZD Velký říjen Útvina se sídlem v Krásném Údolí dosahovalo v 80. letech poměrně slušných hospodářských výsledků, např. v r. 1981 činil čistý zisk 2.105 tis. Kčs.

V r. 1963 byl v Krásném Údolí založen druhý nejvýznamnější podnik, odrůdová zkušebna Ústředního kontrolního a zkušebního ústavu zemědělského (ÚKZÚZ). Toto regionálně významné pracoviště, jedno ze tří na území tehdejšího Západočeského kraje, zahajovalo svou činnost ve velice skromných podmínkách pod vedením p. *Štěpána*, které lze ilustrovat slovy pamětníka: "Štěpán přijel na motorce a založil

výzkumák". Areál zkušebny vyrostl v l. 1964-67 na jižním okraji obce. Zkušebna prováděla zkoušky různých odrůd zemědělských plodin vhodných pro pěstování v bramborářsko-ovesném výrobním subtypu. Kromě toho se zabývala i různými pokusy týkajícími se růstu a výživy rostlin a agrotechniky.

Velká pozornost obce byla v této době věnována péči o životní prostředí. Řada akcí byla prováděna formou tzv. akcí Z, které využívaly bezplatné práce občanů a pomoci nejrůznějších společenských organizací i místních podniků. Významná byla stavba kanalizace a čističky odpadních vod dokončená v r. 1978

Stavební vývoj Krásného Údolí po r. 1945

Po vysídlení německého obyvatelstva zůstala řada hospodářských usedlostí neosídlena, řada obytných domů byla doslova vybydlena. Tyto objekty postupně zchátraly a nakonec byly postupně odstraňovány. Ze 126 domů v r. 1945 se jejich počet snížil na 60 v r. 1960. Původní urbanistická struktura a dispozice historického městského sídla tak doznala velkých ztrát. Sociální a hospodářská stabilizace a postupný rozvoj socializovaného zemědělství v pohraničí přinesl během 60. a 70. let určitý stupeň stavebního rozvoje obce. Ten se zpočátku projevil hlavně v budování hospodářského areálu JZD, který zaujal severovýchodní okraj sídla a jehož stavby postupně zcela změnilu podobu sídla, jeho urbanistickou strukturu a zcela ovládly jeho panorama. Původní, tradiční a malebnou dominantu celého městečka, farní kostel sv. Vavřince, zastínil svou výškou i hmotou objekt sila, který je možné chápat i jako hmotné vyjádření pochybného triumfu tehdejšího režimu nad minulostí a tradicí našeho venkova. Další, ale menší hospodářský areál ÚKZÚZ vznikl od r. 1963 na jižním okraji sídla.

S tehdejší politikou souviselo i postupné vylidňování vesnice a soustředování venkovského obyvatelstva do tzv. střediskových obcí k nimž patřilo i Krásné Údolí. Díky tomu musela být řešena otázka bytové a výstavby a občanské vybavenosti. Nedostatek bytů, teprve nedávno zlikvidovaných, se řešil tehdy běžným způsobem - výstavbou typizovaných panelových bytových domů. Tímto způsobem chtěl tehdejší režim přiblížit vesnici městu. O estetickém přínosu těchto staveb a jejich účelnosti ve venkovském prostředí necht' si udělat úsudek každý sám. První etapa této výstavby byla dokončena v r. 1966 v jihovýchodní části sídla, kde JZD vybudovalo 6 bytovek po 4 bytových jednotkách (čp. 100, 125, 126, 128, 129 a 130). Další etapa bytové výstavby proběhla v l. 1976-79, kdy Pozemní stavby K. Vary, n. p. dokončily výstavbu tří panelových třípodlažních domů na severním okraji sídla s celkem 42 bytovými jednotkami (čp. 134-136). V duchu doby byl vybudován i unifikovaný objekt prodejny SD JEDNOTA a kulturní dům.

Změnami procházela i stávající zástavba. Řada domů byla upravována, modernizována, rozšiřována a přestavována dle ekonomických možností jednotlivých vlastníků. Architektonická kvalita takovýchto úprav nebyla vždy nejlepší a stará zástavba postupně ztratila svůj někdejší historický výraz. Z někdejší historické architektury zůstalo v celé obci již jen několik málo staveb, většinou ve velmi špatném stavu. Zanikala nejen velká, ale i drobná architektura, která dotvářela interiér obce a její okolí (různé kříže, boží muka, sochy).

Krásné Údolí v současnosti

Společenské a ekonomické změny po pádu komunistického režimu v r. 1989 zásadně ovlivnily práci JZD. Transformace JZD v družstva vlastníků spolu s restitucemi a výraznými změnami v ekonomice přinesly řadu vážných problémů. Transformovanému ZD Krásné Údolí se v nelehké době plně změn a skoků nepodařilo přežít, a proto bylo v r. 1993 rozhodnuto o jeho likvidaci. V té době mělo kolem 250 členů a hospodařilo na 2.500 ha půdy. Tradiční zemědělská výroba v Krásném Údolí zatím ještě zcela nezanikla.

Celospoolečenské změny po r. 1989 umožnily rozvoj soukromého podnikání. V Krásném Údolí se rozvíjí střední a zejména drobné podnikání v oblasti zemědělství, služeb a stavebnictví. Velmi významným krokem bylo založení firmy Hollandia, a. s. se zahraniční účastí, která se orientuje na zpracování mléka a výrobu mléčných výrobků. Několik členů ZD se rozhodlo soukromě hospodařit. V současné době působí v Krásném Údolí tyto firmy: Hollandia, a. s., Račanský - zemědělská výroba, Jiří Kadlec - stavební práce, SD Jednota - prodejna, Smíšené zboží "U Janečků", Restaurace "V zatáčce", Restaurace "Café", Václav Klemra - klempířství, Vladimír Diviš - opravy karosérií a lakování, Jaroslav Adam - ATIS - instalatérské a topenářské práce, Václav Najman - autodoprava, Karel Smola - autodoprava, Václav Knot - autodoprava a odvoz fekálií, Hana Drbalová - líhnutí a prodej drůbeže, Jitka Bocková - vzorkový prodej koberec, tapet, stropních kazet a prádla, Sběr a výkup odpadů, Jana Vyskočilová - účetní poradenství, Václav Řáda - vahařství, Tratep - truhlářské a tesařské práce, MUDr. Miroslav Hruže - praktický lékař, ZD Krásné Údolí (v likvidaci) a Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský Brno, zkušební stanice Krásné Údolí.

V obci zůstaly zatím zachovány obě školy. ZŠ pro 1. až 4. ročník navštěvovalo ve školním roce 1995-96 26 žáků a MŠ 17 žáků. Obě instituce jsou pro Krásné Údolí velkým přínosem, neboť se velmi významně podílejí na propagaci i kulturním životě obce. Poslední ředitelkou ZŠ byla *mgr. Květoslava Staňková* z K. Varů, MŠ pak *Věra Čermáková*. Žáci se aktivně účastní celé řady regionálních, celostátních i mezinárodních výtvarných, tanečních, literárních či pěveckých soutěží, kde dosahují velmi dobrých výsledků, vyučování je zpestřováno řadou zajímavých akcí včetně mimoškolní činnosti ve výtvarném a sportovně tanečním kroužku. Starší žáci dojíždí do ZŠ v Toužimi.

Krásné Údolí je sídlem farnosti římskokatolické církve. Farní úřad však není v současné době obsazen, duchovní správu proto vykonává P. *František Kolanda* z bochovského farního úřadu.

Obec se snaží navázat na dřívější aktivity v oblasti péče o životní prostředí. V r. 1996 obec vstoupila do sdružení obcí Slavkovský les. V rámci vládního Programu obnovy vesnice usiluje o celkovou obnovu a rozvoj obce. Byl zpracován územní plán sídla a realizována byla i část parková úpravy náměstí včetně obnovy sochy sv. Jana Nepomuckého. Modernizuje se infrastruktura, telekomunikační firma TELECOM dokončila kabelizaci telefonní sítě, uvažuje se o plynofikaci.

Současnou obec Krásné Údolí, která se v r. 1991 oddělila od obce Útviny, spravuje obecní úřad a obecní zastupitelstvo. Obec má dvě části - Krásné Údolí a Odolenovice. Starostou obce je paní *Dana Vašíčková*, místostarostou pan *Ladislav*

Rabina. Členy obecního zastupitelstva jsou: *Jaroslav Adam, Václav Klemera, Miroslav Přeslička, Olga Slabá, Alena Levková, Marie Křížová a Simona Tesaříková.* Obec má 6 zaměstnanců (úředníci, topiče, uklízečky a údržbáře veřejného osvětlení). Roční rozpočet obce se pohybuje kolem 1 mil. Kč.

Pamětihodnosti Krásného Údolí

Minulé generace během uplynulého, více než půltisíce let trvajících nepřetržitého vývoje zanechaly v Krásném Údolí nemalé kulturní dědictví. To však zůstalo po r. 1945, díky násilně přervané kontinuitě kulturního vývoje obce, nově příchozím obyvatelstvem často nepochopeno a nedoceno. Svou negativní úlohu zde sehrál i společenský vývoj, minulý i současný. Při této příležitosti je třeba velmi vysoce ocenit dlouholetou činnost někdejšího dlouholetého zdejšího občana, pana *Františka Koláře*, bývalého ředitele místní základní školy a kronikáře, který se významně zasloužil o poznání a propagaci kulturního odkazu své obce.

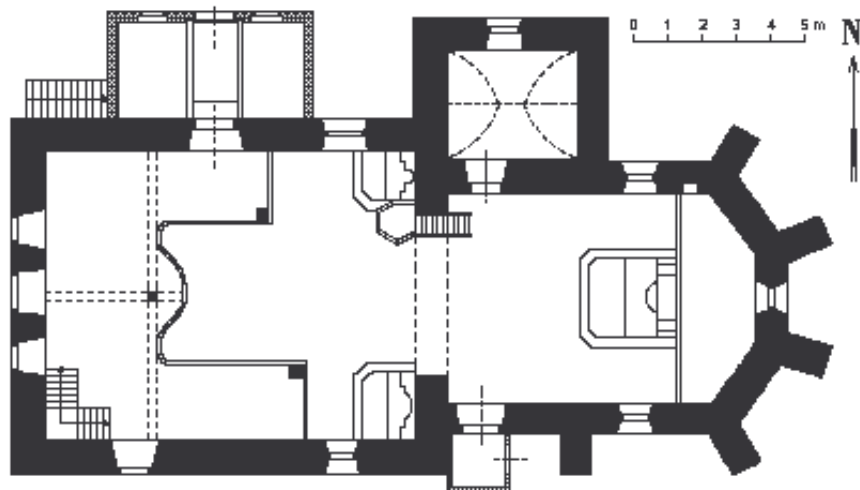
K 31.12. 1997 byly na katastrálním území sídla zapsány v ústředním seznamu kulturních nemovitých památek (v závorce uvedeno rejstříkové číslo zápisu) tyto objekty: Farní kostel sv. Vavřince se sochou sv. Jana Nepomuckého (927) a smírčí kříž (928).

K dalším významným uměleckým a historickým pamětihodnostem patří také tyto objekty: dům čp. 112, fara čp. 9, radnice čp. 1, sousoší sv. Trojice , kamenný kříž či tzv. Králův kámen.

Farní kostel sv. Vavřince

Jednolodní orientovaný bezvěžový kostel, v jádru pozdně gotický z doby před r. 1464, upravovaný v r. 1532 a v r. 1774. Hlavní loď a presbytář s polygonálním závěrem s odstupněnými opěráky mají obdélný půdorys, k severní straně presbytáře přiléhá obdélná sakristie, k severnímu hlavnímu vchodu barokní předsíň, původně kaple Olivetské hory. Střecha je valbová, posazená na nízkém hrázděném věnci, s podstřešní profilovanou dřevěnou římsou, krytá šindelovou krytinou. Z hřebene střechy lodi vyrůstá osmiboká věž zastřešená cibulovou bání zakončenou lucernou a cibulkou.

Plochostropý prostor lodi osvětlují jednoduchá vysoká a nízká půlkruhově zakončená okna. Kazetový dřevěný strop je z 19. stol. V západní části dřevěná kruchta ze 17. stol. s postranními dlouhými rameny nesená na přízedních kamenných konzolách a podpíraná trojicí točených dřevěných sloupů. Na kruchtě se zvlněnou balustrovou poprsnicí jsou staré barokní varhany z r. 1677 (postavil *Johann Kašpar Wedl* z Ostrova za 24 zl., dokončil varhanář *Christoph Ignaz Rihm* ze Žlutic), upravované v r. 1855 (*Ferdinand Guth* z Čisté, nový registr). Hlavní vstup po severní straně lodi tvořen jednoduchým pískovcovým mírně hrotitým portálem s okosením a drápkem. Podlaha byla původně dlážděná oblázky. Triumfální oblouk mírně hrotitý. Nad ním freska s erbem markrabat z Bádenska z r. 1774. Po jeho stranách dva boční portálové barokní oltáře se soškami andělů z 2. pol. 18. stol., vlevo oltář Panny Marie s pozdně gotickou sochou Madony z poč. 16. stol., vpravo oltář sv. Barbory s obrazem sv. Barbory a obrázkem sv. Jana Křtitele v nástavci pozdně. Barokní kazatelna s malovanými obrazy Krista, sv. Petra a Pavla a církevních Otců, na

Půdorysný plán kostela sv. Vavřince.

předprsní kruchty zavěšen barokní obraz sv. Anny z konce 18. stol.

Presbytář nyní plochostropý, původně však asi zaklenutý (vnější opěrný systém v závěru), osvětlován užšími, mírně hrotitými okny. Presbytář byl přístupný severním barokním vstupem s obdélným kamenným portálem s ušima. Vstup do sakristie tvoří jednoduchý půlkruhově zakončený pískovcový portálek s okosením, vlastní sakristie zaklenuta hmotnou masivní hrotitou valenou klenbou. Raně barokní skříň na paramenty z r. 1671 (práce truhláře *S. Pachenbergera* z Toužimi), opravovaná v l. 1775 a 1864. Hlavní oltář portálový s křídly, bohatě osazen soškami andělů a Turků. Nad postranními brankami sochy Krista a P. Marie, na konzolách sochy sv. Václava a sv. Floriána. Hlavní oltář byl vybaven trojicí hodnotných dřevěných gotických soch (trůnícího Krista z doby kolem r. 1490, sv. Wolfganga (patrně práce *Matthäuse Gollaprata*) a sv. Vavřince). Stěny lodi a presbytáře jsou zdobeny malbou iluzivních pilastrů, za hlavním oltářem nástěnné fresky zobrazující sv. Kateřinu a Markétu, vše z doby po r. 1774.

Olivetská kaple byla vybavena dřevěnými plastikami polychromovanými ze 17. stol. (postavou Krista, spících apoštolů, sedícího Jana)

V inventáři kostela byl barokní kalich, 22 cm vysoký, ze zlacené mědi, s ornamentálně zdobenou nohou. Stejného materiálu i zpracování byl pacifikál posázený kříšťálem.

Do kostelní věže byly v r. 1924 zavěšeny dva nové zvony, které ulil *Richard Herold* z Chomutova. Velký zvon je zasvěcen sv. Vavřinci a nahradil starý puklý zvon, který nesl nápis: "Mich goss Greger Albrecht 1578 zu Elbogen" čili "*Georg Albrecht* z Lokte mě ulil r. 1578". Původní malý zvon pocházel z r. 1575, v r. 1834 byl odvezen do Plané a nahradil jej nový zvon z r. 1906, ale ten byl v r. 1916 zabrán pro válečné účely. V 19. stol. se připomínají ještě další dva zvony z nichž velký nesl nápis "Hieronymus Glorius", malý pak monogram V. V.

Fara čp. 9

Původně barokní zděná patrová stavba z r. 1688 byla postavena za účasti mistra tesaře *Samuela Pachenbergera* z Toužimi. Vysoká sedlová střecha, původně krytá šindelem. V přízemí klenuté prostory. Areál fary vznikl asi ze starého vrchnostenského poplužního dvora po r. 1498.

Dům čp. 112

Přízemní zděné kamenné stavení s hrázděnými štíty sedlové střechy je poslední připomínkou historické architektury obce z 18. a 19. stol.

Socha sv. Jana Nepomuckého

Pískovcová socha světce na vysokém podstavci, který datován r. 1780, monogramem dárce P K (*Peter Klement* z čp. 30) a jménem světce IOHANES. 2,5 m vysoký pomník byl v současné době restaurován a přemístěn do nově upraveného parčíku na náměstí.

Budova radnice čp. 1 kolem r. 1930.

Sousoší svaté Trojice

Na výšině západně od obce (při staré cestě na Bečov) se nacházejí pozůstatky 3,2 m vysokého pískovcového sousoší do jehož podstavec byl vytesán německý nápis: "Gewidmet zu Ehre / der allerheiligsten / Dreyfaltigkeit / von Michael / und Barbara / Hartl aus / Schönthal Nro. 59 / im Jahre 1839" čili "K počtě nejsvatější Trojice vyzdvihli v r. 1839 *Michael a Barbara Hartlovi* z Krásného Údolí čp. 59."

Radnice čp. 1

Stojí uprostřed jižní fronty náměstí a svou hmotou i výškou dominuje tomuto prostoru. Patrová stavba bývalé radnice má být novostavbou vybudovanou mistry *Vavřincem Waverkou (Veverkou)* a *Ondřejem Sölnerem* v letech 1804-5 na místě starší barokní stavby obnovené po požáru v r. 1656. Radnice byla zřízena někdy po r. 1608 z panského domu, který patřil k přílezkému vrchnostenskému dvoru. Střecha je mansardová s dnes již snesenou osmibokou věží zakončenou cibulkou. V malém trojúhelníkovém štítu hlavního průčelí umístěny hodiny. Přízemí částečně zaklenuté segmenty a pasy. Poslední přestavbu v r. 1805. Současný vzhled pochází z modernizačních úprav prováděných v 60. a 70. letech 20. stol. (vnitřní úpravy, nová okna, odstranění věžičky a pod.).

Kamenný (smírčí) kříž

Kamenný (smírčí) kříž

Na západním okraji obce při polní cestě za domem čp. 115 stojí pískovcový nesouměrný kříž s magickým důlkem v hlavě, pod břevnem je

kamenicky armován. V 19. stol. posloužil jako podstavec pro železný kříž, jehož vypáčením došlo k odlomení části hlavy. Nadzemní rozměry 80 x 82 x 26 cm.

Kovaný náhrobní kříž

Na jižní straně kostela stojí železný kovaný kříž z r. 1819 s plechovou figurkou zasazený do kamenného soklu s letopočtem 1820, který připomíná zemřelého *Antona Liehma*.

Boží muka

Dnes již zaniklá boží muka s hraničním kamenem se připomínají 12. července 1662 v popisu hranic toužimského panství. Stála u cesty do Chodova.

Hraniční kameny

Dnes asi již ztracené hraniční kameny se připomínají v popisu hranic mezi Útvinou a Krásným Údolím z r. 1662 v tzv. hraniční knize toužimského panství z r. 1659. Jeden, označený letopočtem 1662, se nacházel někde mezi Útvinou a Krásným Údolím, druhý, označený třemi křížky a letopočtem 1644, u farního pole.

Vývoj počtu domů a obyvatel v Krásném Údolí (* odhad):

Rok	Domů	Obyvatel	Rok	Domů	Obyvatel	Rok	Domů	Obyvatel
1500	30*	150*	1854	107	514	1940	126	461
1553	45*	200*	1892		640	1967		305
1658	55*	341	1904		624	1970		344
1713	50	300*	1921	105	523	1980	61	457
1843	105	519	1930	109	488	1994		417

Literatura a prameny:

Johann Gottfried Sommer: Das Königsreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt, Díl XV., Praha 1833-1849, str. 216. ● Dr. Antonín Profous, Dr. Jan Svoboda: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny Díl IV, S-Ž, Nakladatelství ČSAV, Praha 1957, str. 55. ● Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim, ed. F. A. Tingl a J. Emler, Pragae 1865 - 1889. ● Antonín Haas: Privilegia nekrálovských měst českých z let 1453-1500. Nakladatelství ČSAV, Praha 1960, č. 538 a 539. ● Jaroslav Fiala: Staré cesty a celnice na Karlovarsku, in Historický sborník Karlovarska IV., SOA Karlovy Vary, Karlovy Vary 1996. ● Anton Gnirs: Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad (der Tsechoslowakischen Republik. A. Land Böhmen. Bd. L. Die Bezirke Tepl und Marienbad.), Dr. Beno Filser Verlag G. m. b. H., Augsburg 1932. ● Anton Gnirs: Das ehemalige herzoglich sächsisch-lauenburgische und markgräfllich badische Amtsarchiv aus dem Schlosse zu Theusing in Böhmen, Rudolf M. Rohrer, Brünn (Brno) 1933. ● Karel Kuča: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. III. díl Kolí-Mi. Nakladatelství Libri, Praha 1998. ● Johann Gottfried Sommer: Das Königsreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt, Díl VI., Praha 1833-1849. ● JUDr. Marie Doskočilová: Berní rula - popis Čech r. 1654, Svazek 23. Kraj Plzeňský - díl I. až III., SPN Praha 1952. ● Tereziánský katastr český, Svazek 1. a 2. (rustikál), 3. (dominikál), Archivní správa Ministerstva vnitra (AS MV) v Praze, Praha 1964, 1966 a 1970. ● Zdeněk Wirth: Umělecké památky Čech, Praha 1957. ● Albin Schmiedl: Stadtgemeinde Schönthal, in Das Tepler Land, Sudetendeutschen Landsmannschaft, Geisenfeld (Hallertau) 1967, str. 666-677. ● Kronika obce Krásné Údolí, část I. a II. (kronikář František Kolář). Obecní úřad Krásné Údolí. ● Archiv města Krásné Údolí, Státní okresní archiv v Karlových Varech.

Na vnitřních stranách obálky reprodukce starých pohlednic Krásného Údolí z doby kolem r. 1930.

Vydal a vytiskl © Obecní úřad Krásné Údolí

Text © Jiří Schierl 1998

Krásné Údolí, červen 1998